

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ • ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΩΝ

ΘΕΑΝΩ Σ. ΤΕΡΚΕΝΛΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΛΕΣΒΟΣ • ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ 2022-2023

Οι αξίες του τοπίου για τον άνθρωπο

Η αξία του τοπίου για τον άνθρωπο είναι πολλαπλή, σε όλα τα υλικά και άυλα επίπεδα, τόσο σε ατομικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο (εθνικό, τοπικό, κοινοτικό κ.λπ.): οικονομική, παιδαγωγική, θεραπευτική, λειτουργική/ πρακτική, κλπ.

Αισθητικές αξίες/ νοήματα τοπίου

- Η διαδικασία απόδοσης αισθητικής αξίας, μέσα από την εμπειρία του τοπίου~ α) τα χαρακτηριστικά του ίδιου του τοπίου/ χώρου, β) του υποκειμένου, και γ) της μεταξύ τους σχέσης (διεργασίες πρόσληψης/ αντίληψης/ νοητικής επεξεργασίας):
- το πολιτισμικό σύστημα και τις πολιτισμικές αποσκευές του υποκειμένου
- τα ιδιαίτερα βιογραφικά και ψυχο-σωματικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου

→ Τα νοήματα που περιβάλλουν την αισθητική εμπειρία: βιολογικά, πολιτισμικά, προσωπικά

ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ: θεωρία βιοτόπου (habitat theory), θεωρία προοπτικής-καταφυγίου (prospect-refuge theory) ≠ κάθε τι βιολογικό= μη πολιτισμικό, και άρα δύσκολο να υποστηριχθούν οι θεωρίες αυτές.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ: μεγάλες διαφορές στην νοηματοδότηση και αποτίμηση του τοπίου από διάφορες πλευρές/ ομάδες. Οι τυχόν κοινοί τόποι μεταξύ αυτών ≠ μέσος όρος εκτιμήσεων.

Πολιτισμικό σύστημα → συστήματα συμβόλων, μέσα από τα οποία (τις συμβολικές φόρμες τους) αναζητά και διασφαλίζει την ταυτότητά του. Τέτοιες φόρμες αφορούν και εγγράφονται και στον χώρο/ τοπίο-πώς;

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ: τοπίο ~ το νοητικό αποτέλεσμα της αντίληψης των οπτικών (και όχι μόνον) χαρακτηριστικών του τοπίου. Σημαντικές και οι συνθήκες της εμπειρίας/ αντίληψης αυτής, η ψυχολογική κατάσταση του/της παρατηρητή/τριας, οι στόχοι/ επιδιώξεις τους, κ.λπ. ≠ τεχνικές εκτίμησης τοπίων από ειδικούς και μη (scenic beauty estimation method). Προσπάθειες εύρεσης ορισμένων χαρακτηριστικών τοπίων που συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες φαίνεται ότι θεωρούν θετικά ή αρνητικά ~ 'ομορφιά' του τοπίου).

Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου και Ελλάδα

- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (Φλωρεντία 2000) κυρώθηκε και από την Ελλάδα (Ν. 3827/2010-ΦΕΚ 30/Α/2010) και αποτελεί σήμερα το σπουδαιότερο εργαλείο αποτίμησης, αξιολόγησης και παρέμβασης στα τοπία του Ευρωπαϊκού, τουλάχιστον, χώρου.
- Πρόσφατες διοικητικές μεταρρυθμίσεις στην την ελληνική νομοθεσία και τους μηχανισμούς υλοποίησης της Σύμβασης, στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού, με στόχο μια «πράσινη» οικονομική ανάπτυξη: Ν. 4447/16 (ΦΕΚ 241 Α/23-12-2016) και άλλες διατάξεις.

- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο διακηρύσσει:

Α) Όλα τα τοπία έχουν αξία για τον άνθρωπο, είτε είναι μοναδικά (έχουν κάποια εξαιρετικά χαρακτηριστικά) είτε κοινότυπα (το σκηνικό της καθημερινής μας ζωής).

Β) Το τοπίο (παντός τύπου) αφορά και ανήκει σε όλους τους ανθρώπους. Αποτελεί, δηλαδή, δημόσιο αγαθό. Ανάλογη πρέπει να είναι και η προσέγγισή του.

Γ) Σημασία της ενημέρωσης/ ευαισθητοποίησης και εκπαίδευση πολιτών, σε όλα τα ζητήματα διακυβέρνησης τοπίου, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των χρηστών του.

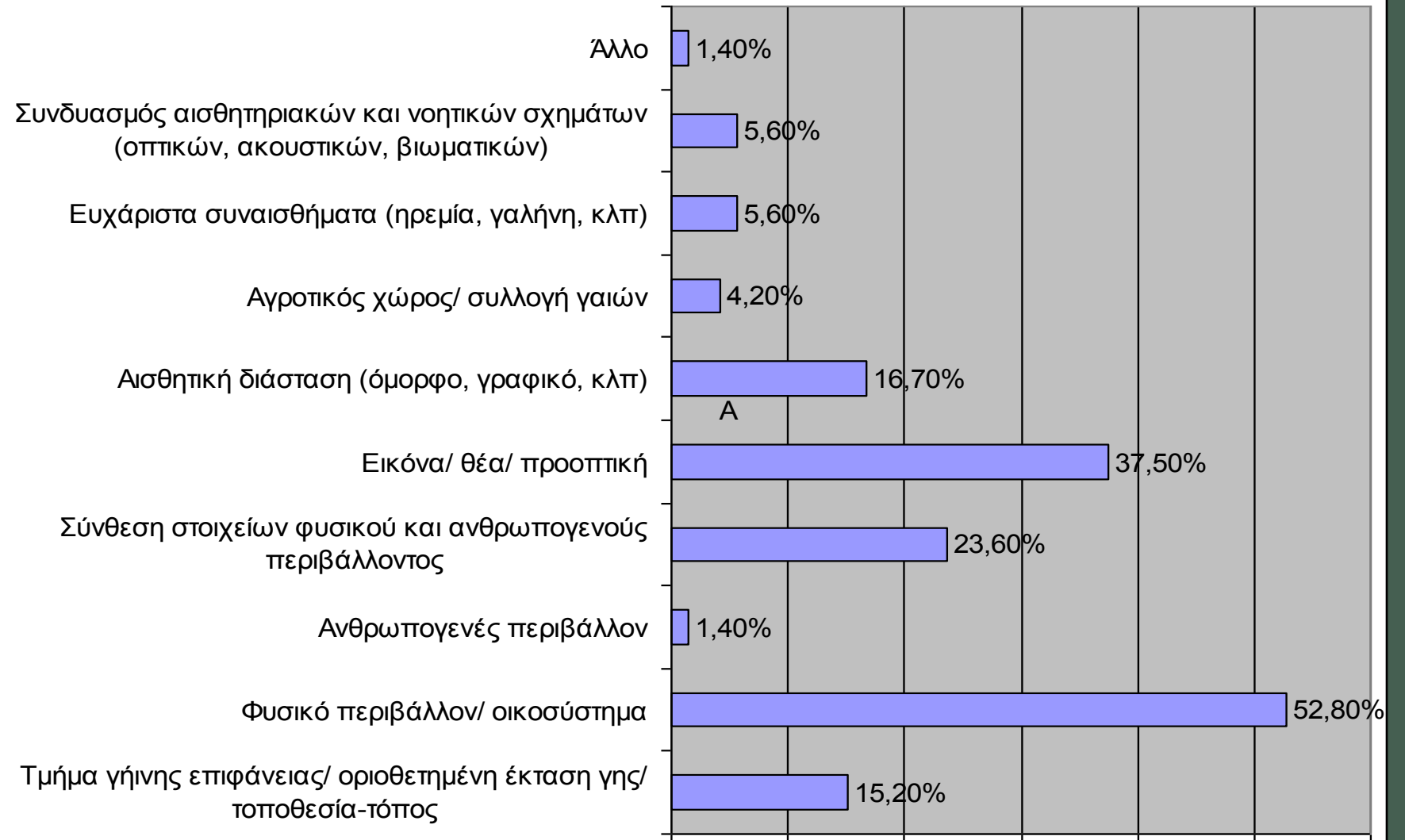
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΑΣΚΗΣΗ
«Πολιτισμικές αξίες και νοήματα στο τοπίο»
• Ζητούμενο: πολιτισμική περιγραφή/ ανάγνωση του ελληνικού τοπίου

Το ελληνικό τοπίο

- Τι υποδεικνύει το ελληνικό τοπίο για την κουλτούρα και τον πολιτισμό μας και γιατί;
- Προβληματική σχέση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας με τον περιβάλλοντά μας χώρο (από ιδεολογικής, σχεδιαστικής, πρακτικής, αισθητικής κ.λπ. πλευράς).
- Το σημαντικότερο ίσως αίτιο εντοπίζεται σε μια ευρύτερη έλλειψη μιας συνείδησης του τοπίου στην Ελλάδα. Συνείδηση= μείγμα αντιλήψεων, λογισμών και συναισθημάτων, που προϋποθέτει επίγνωση του εξωτερικού κόσμου (IDP 1990).
- Τα σημαντικότερα προβλήματα για το ελληνικό τοπίο πηγάζουν από την απουσία συνολικού προγραμματισμού και χρηστής διαχείρισης από το κράτος, αλλά και ευρύτερη απουσία μιας συνείδησης τοπίου στην ελληνική κοινωνία.
- Λαμβάνουν την χειρότερή τους μορφή α) στην εγκατάλειψη της υπαίθρου (αγροτική έξοδος), β) στην ανεξέλεγκτη/ εκτός σχεδίου και αυθαίρετη δόμηση/ αστικοποίηση/ 2^η κατοικία, και γ) στην καταστροφή φυσικών και πολιτισμικών πόρων, που επιδεινώνονται με 'τις κρίσεις', π.χ. παράνομη υλοτομία.
- Η ελληνική συνείδηση του τοπίου—που υπήρχε στις προβιομηχανικές κοινωνίες—χάθηκε με την αγροτική έξοδο και την μεγάλη μεταπολεμική αστικοποίηση της χώρας (δεκαετίες '60, '70, '80). Έχει αρχίσει να αναπτύσσεται στους αστικούς πληθυσμούς της χώρας τα τελευταία χρόνια, προ 'κρίσης' (≠Ευρώπη, βιομηχανική επανάσταση), κυρίως με τον ημεδαπό/ εσωτερικό τουρισμό (>1990s).

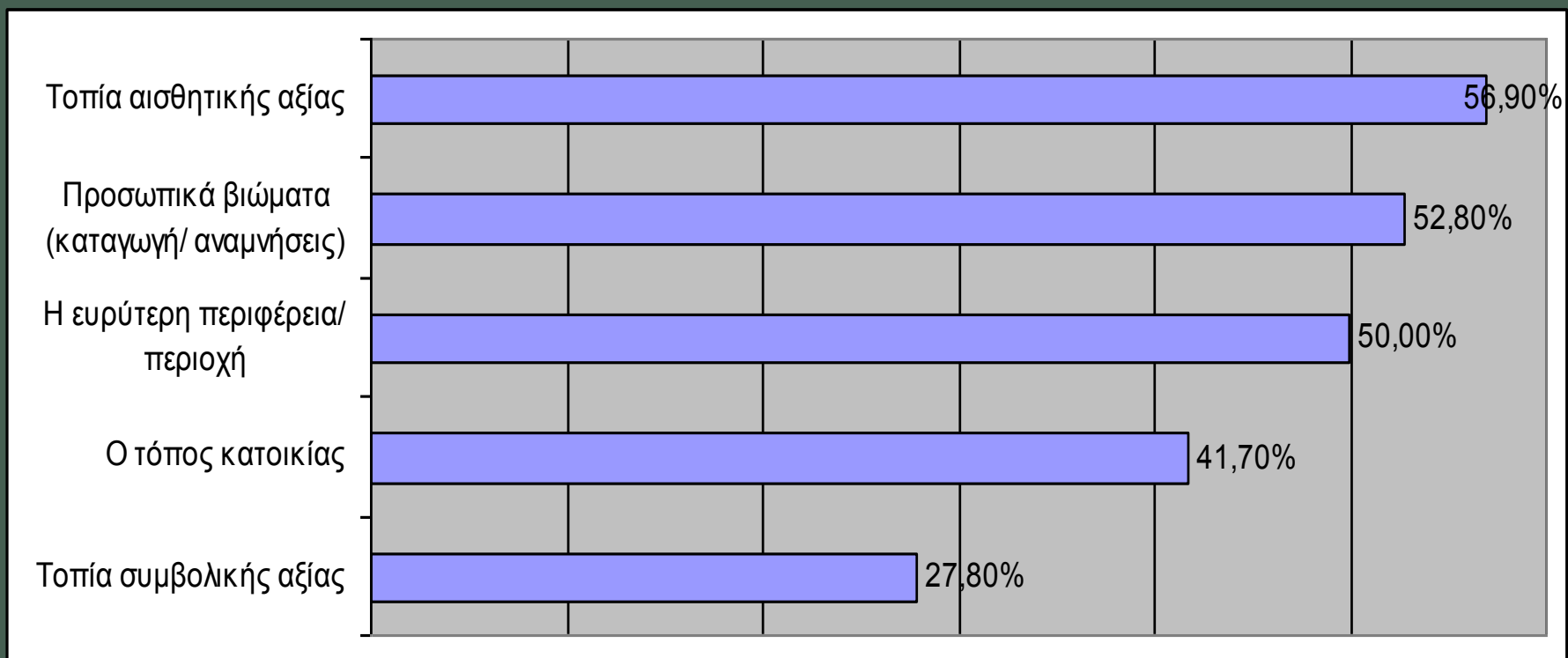
«Τι σημαίνει για σας 'τοπίο';»

Αντιλήψεις των
Ελλήνων/ ίδων
για το τοπίο
(Παυλής 2010)

«Τι είναι αυτό που, κατά τη γνώμη σας, δίνει αξία σε ένα τοπίο;»

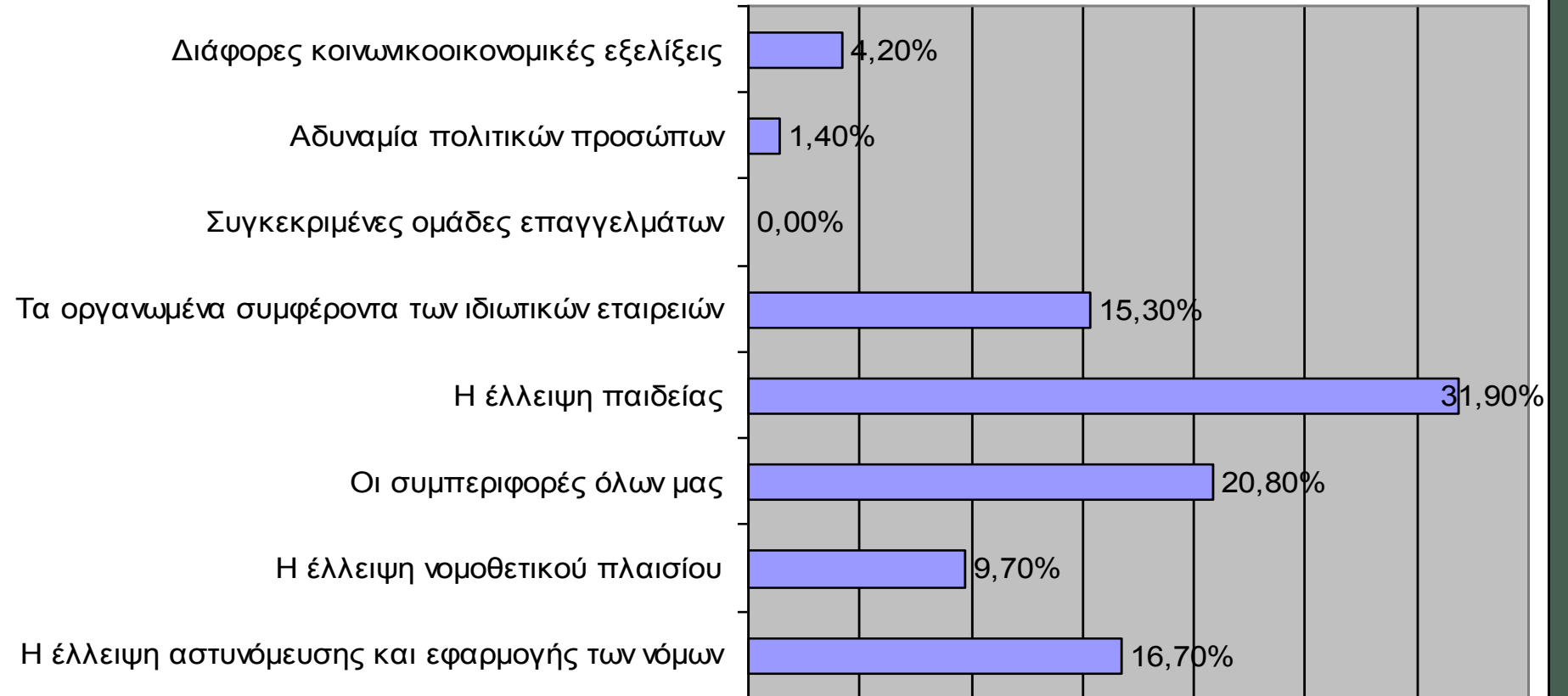
Αντιλήψεις των
Ελλήνων/ ίδων
για το τοπίο
(Παυλής 2010)

«Τι ή ποιος θεωρείτε ότι ευθύνεται για τα προβλήματα του ελληνικού τοπίου;»

Αντιλήψεις των
Ελλήνων/ ίδων
για το τοπίο
(Παυλής 2010)

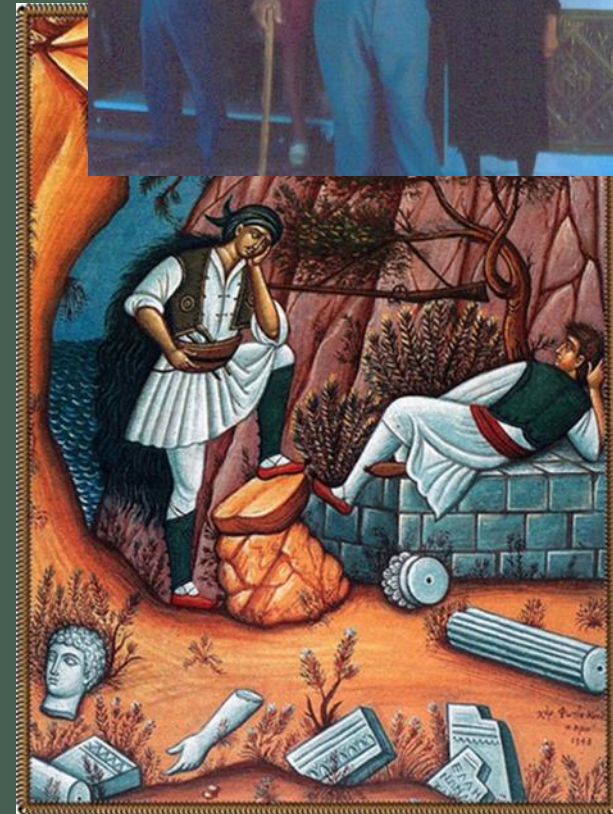

Χαρακτηριστικά του ελληνικού τοπίου

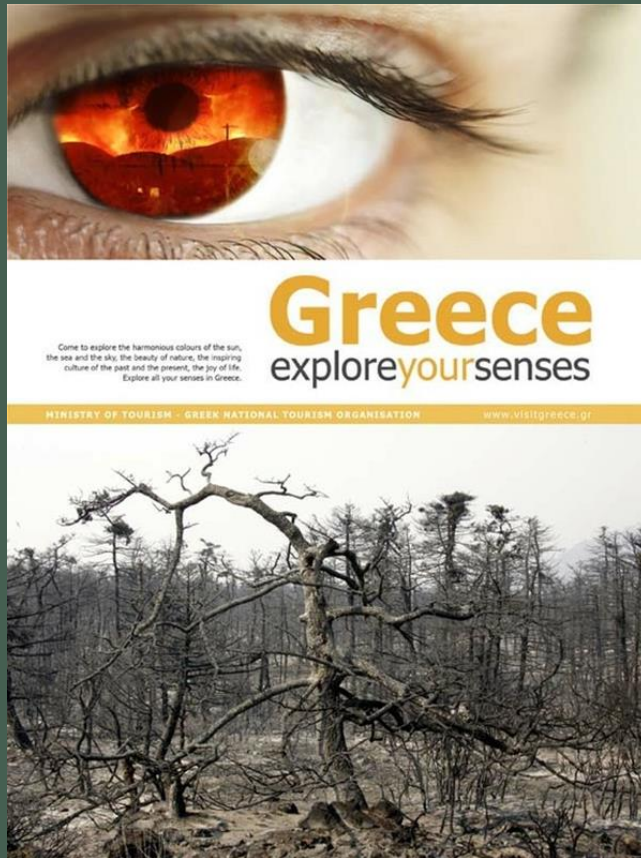
- Στη διάρκεια της μακράς του ιστορίας, το ελληνικό τοπίο ενσαρκώνει πολλαπλές σχέσεις περιβάλλοντος και κοινωνίας:
  - α) μικρές πατρίδες και πατρογονικές εστίες
  - β) λίκνο της ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού
  - γ) πεδίο αναψυχής και τέρψης για τους επισκέπτες του (τουρισμός)
  - δ) χώρος διαρκούς αγώνα επιβίωσης για τους κατοίκους του (καθημερινή ζωή και τοπική ανάπτυξη)
  - ε) χώρος ενεργειακής εκμετάλλευσης και real estate
  - ε) γεωπολιτική επικράτεια...κ.λπ.
- Φυσικά χαρακτηριστικά του: τεράστια ποικιλομορφία, πλούτος, μοναδικότητα. Οφείλονται:
  - α) στη μεταβατική κλιματική/ γεωγραφική του θέση και τη Μεσόγειο θάλασσα
  - β) στον έντονο οριζόντιο και κατακόρυφο διαμελισμό και την νησιωτικότητα
  - γ) στον τεκτονικό του χαρακτήρα, που συμβάλλει σε μεγάλη ποικιλία μικροκλιματικών, γεωλογικών/ γεωμορφολογικών, τοπογραφικών/ εδαφικών, υδρογραφικών και βλαστικών/ οικολογικών συνθηκών.

Πολιτισμική ανάγνωση του τοπίου

- Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας και η ιστορική της παρακαταθήκη την τοποθετούν κατ' αρχάς σε μια σφαίρα πολλαπλών πολιτισμικών επιρροών της ευρύτερης ανατολικής Μεσογειακής λεκάνης.
- Παράλληλα, στον ελληνικό κόσμο, συνεχίζεται και η παράδοση της ορθόδοξης εκκλησιαστικής εικονογραφίας, με την χαρακτηριστική της φαινομενικά επίπεδη, αλλά ουσιαστικά ανεστραμμένη, εσωστρεφή προοπτική του τοπίου: έλκει τον θεατή μέσα στο έργο και τον/την καθιστά επίκεντρό του, ασκώντας έτσι μεγάλη υποβλητική ισχύ (Terkenli 2012, della Dora 2016).
- Χαρακτηριστικά ανθρωποκεντρική, επικρατεί επί αιώνες στην ελληνική λαϊκή εικαστική αντίληψη του κόσμου και άποψη του χώρου, ως το κυρίαρχο ελληνικό τοπιακό ιδανικό (π.χ. Θεόφιλος, Κόντογλου).
- Πάντως, όσον αφορά την επίσημη (από πλευράς υψηλής κουλτούρας) ελληνική τοπιογραφία, «το ευρωπαϊκό βλέμμα στο ελληνικό τοπίο δεν έπαψε ποτέ να πρωταγωνιστεί στη νοοτροπία μας» (Καμπουρίδης 2009)~ πολιτισμικές αναγνώσεις αναπαραστάσεων του ελληνικού τοπίου.

Προοπτικές/ Συμπεράσματα

- Στα πορίσματα εργασιών για την υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο (European Landscape Convention), το τοπίο εμφανίζεται πάντα ως βασική προϋπόθεση και πλαίσιο ενός στοιχειώδους σύγχρονου ευρωπαϊκού βιοτικού επιπέδου και τρόπου/ ποιότητας ζωής.
  - Η Ελλάδα απέχει ακόμη από την επίτευξη μιας υψηλότερης ποιότητας ζωής—σήμερα, και λόγω των ‘κρίσεων’.
  - Μπορεί το Ελληνικό τοπίο να προστατευθεί από τα εγγενή του προβλήματα και άλλες καταστρεπτικές τάσεις, ενώ αποτελεί συγχρόνως τμήμα ενός παγκοσμίου συστήματος χωρικών διαρθρωτικών αλλαγών, πριν χαθεί ολοκληρωτικά ο τεράστιος τοπιακός μας πλούτος; ΠΩΣ ;;;
1. Ολοκληρωμένος αιεφόρος σχεδιασμός και διαχείριση του τοπίου (top-down), με συμμετοχικές/ διαβουλευτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και διαμόρφωσης πολιτικής (bottom-up).
  2. Αναγκαιότητα διεπιστημονικής μελέτης και συνεργατικών παρεμβάσεων στο τοπίο και
  3. Εμφύτευσης μιας συνείδησης του τοπίου σε όλους μας (ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και κινητοποίηση πολιτών σε όλα τα επίπεδα/ τομείς~ τοπίο).